

ρητηρήθη², δὲν πρόκειται κυρίως εἰπεῖν περὶ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου Φανουρίου, ἀλλὰ περὶ συλλογῆς θαυμάτων του ἐν Ρόδῳ καὶ ἐν Κρήτῃ. Τὸ κείμενον, ἂν δὲν σφάλλω, σώζεται εἰς αὐτὸν καὶ μόνον τὸν κώδικα, περιέχει δὲ πλῆθος σφαλμάτων, τὰ ὅποια ηὔξηθησαν, ἀντὶ νὰ ἐλαττωθῶσιν, εἰς τὴν ἔκδοσιν τῶν «Acta Sanctorum». Ἡ ἀφήγησις πάντως εἶναι σαφῆς καὶ ἀναφέρεται εἰς τὰς πρὸ τῆς πλήρους καταλήψεως τῶν νήσων ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀράβων ἐναντίον τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κρήτης. Εἰδικῶς ὅμως τὰ εἰς Κρήτην ἀναφερόμενα θαύματα δέον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς ἐποχὴν μεταγενεστέραν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ εἰς κώδικα κειμένου περὶ τοῦ ἁγίου Φανουρίου. Τὸ δεύτερον κείμενον, τὸ ἰδιαιτέρως ἀναφερόμενον εἰς τὴν Κρήτην εἶναι τὸ εἰς ff. 1104—1109 «Βίος καὶ πολιτεία τοῦ ἁγίου καὶ θαυματουργοῦ Μύρωνος ἐπισκόπου Κρήτης». Τοῦ διεξοδικοῦ αὐτοῦ κειμένου εὐρεῖα περίληψις δίδεται εἰς τὰ «Acta Sanctorum»³. Ὁ ἐκδότης ἀπέφυγε νὰ τὸ δημοσιεύσῃ ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἐκτάσεώς του, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῶν ἀντιφάσεων καὶ τῶν ἀσαφῶν στοιχείων τὰ ὅποια περιέχει. Ὅτι δὲ πράγματι τὸ κείμενον αὐτὸ δὲν χρειάζεται νὰ ἐκδοθῆ, τὸ ἀποδεικνύει τὸ πόρισμα ἐγγυτέρας μελέτης γενομένης χάριν τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» καὶ κατόπιν παρακλήσεώς μου ὑπὸ τοῦ κ. Cyril Mango, ἐκλεκτοῦ φίλου καὶ συναδέλφου εἰς τὸ Dumbarton Oaks: Ὅπως διεπίστωσεν ὁ κ. Mango, τὸ κείμενον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀντιγραφῆν, κατὰ μὲν τὸ πρῶτον τμήμα του (ff. 1104—1105v), τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Αὐτονόμου⁴, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον (1105v—1108v) τῆς «φοβεραῆς καὶ ὠφελίμου ὀπτασίας Κοσμᾶ μοναχοῦ»⁵. Ἀμφότερα τὰ κείμενα αὐτὰ οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν μὲ τὸν ἅγιον Μύρωνα, εἶναι δὲ καὶ ἀνοήτως συγκεκολλημένα. Κατόπιν τῶν διαπιστώσεων αὐτῶν τοῦ κ. Mango, πρὸς τὸν ὅποιον ἐκφράζω καὶ ἀπὸ ἐδῶ τὰς θερμὰς εὐχαριστίας μου, τὰ περὶ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Μύρωνος εἰς τὸν κώδικα Vaticanus graecus 1190 δέον νὰ διαγραφῶσιν ἀπὸ τὴν βιβλιογραφίαν τοῦ ἁγίου.

17

ΜΙΧΑΗΛ ΑΠΟΣΤΟΛΗ, ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ

Τὸ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενον μικρὸν πόνημα τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη εἶχεν ἤδη ἐπισημανθῆ ὡς ἀνέκδοτον ὑπὸ τοῦ Legrand¹, διεσώθη δέ, καθ' ὅσον γνωρίζω, εἰς τέσσαρας κώδικας, τὸν Palatinus graecus

²) Act. SS. Μάϊος, VI, 693—98 (686—690).

³) Ἐνθ. ἀν., 692 καὶ Αὐγούστος II, 344—45.

⁴) Ἐνθ. ἀν., Σεπτέμβριος, IV, 16—19.

⁵) Delehaye, Synaxarium Eccl. CP, 107—113.

¹) Legrand É., BH, II, 1885, 256.

275, ff 183—185v, τὸν Laurentianus graecus Plut. 10,25, ff 47—50v, τὸν Escorialensis graecus 78, ff 11—15 καὶ τὸν Vindobonensis graecus 85, ff 15—18v. Ἐκ τῶν κωδίκων αὐτῶν οἱ δύο πρῶτοι ἔχουν γραφῆ ὑπὸ τοῦ ἰδίου τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη, ὁ τρίτος εἶναι διὰ χειρὸς τοῦ ἐξ Ἐπιδαύρου κωδικογράφου Ἀνδρέου Δαρμαρίου, τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 16. αἰῶνος², ὁ δὲ τέταρτος ἀγνώστου κωδικογράφου, τῆς ἰδίας ἐποχῆς ὡς καὶ ὁ Δαρμάριος, χρησιμοποιήσαντος ὡς πρότυπον εἴτε τὸν Palatinus εἴτε ἀπόγραφον αὐτοῦ³.

Διὰ τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν ἐμελέτησα καὶ τοὺς τέσσαρας κώδικας, ἐστηρίχθην ὅμως ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς δύο αὐτογράφους τοῦ Μιχαὴλ Ἀποστόλη. Τὸ κείμενον ἐκδίδεται ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Παλατινοῦ κώδικος, τῶν ἀσημάντων ἄλλωστε παραλλαγῶν τοῦ Λαυρεντιανοῦ παρεχομένων ἐν ὑποσημειώσει.

ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ ἢ Περὶ Τριάδος

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα

ΜΕΝΕΞΕΝΟΣ, Κυδωνιάτης ΔΙΟΦΑΝΗΣ, Γορτύνιος ΛΑΟΝΙΚΟΣ, Βυζάντιος

Προλογίζει Διοφάνης

ΔΙΟΦ. Ποῖ δὴ καὶ πόθεν, ὦ φίλε Μενέξενε;

ΜΕΝ. Ἐκ Κυδωνίας ἐς Γορτύνην, Διόφανες.

ΔΙΟΦ. Τί γὰρ ποιήσω τὸν ἵππον ἀπειρηκέναί βαδίζειν πεποίηκας;

ΜΕΝ. Λαόνικον ὀψόμενος τὸν Βυζάντιον, φίλον ὄντα ἐκ παλαιοῦ.

5 ΔΙΟΦ. Τοῦ γε δὴ χάριν;

ΜΕΝ. Ὅτι ἐξ ὅτου δορυάλωτος εἰς Κρήτην ἦκεν ἐκ Θετταλίας, πενία συζῶν, τὰ τελευταῖα δῆθεν, ἀσθένειά τις αὐτῷ περιέπεσεν.

ΔΙΟΦ. Ἡ που μοι καὶ αὐτῷ δεινὸν τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ. Ἀκούω γὰρ ὄντα τὸν ἄνδρα σοφόν, οὐ μίαν τινα ἐπιστήμην μόνον,

10 ἀλλὰ καὶ ἦν φασιν ἐγκύκλιον οἱ σοφοί· πλὴν οὔποτε συνεγενόμην τάνδρῳ, ἀμελεία τινὶ καὶ ἅμα αὐτῷ οὐ γνώριμος ὢν. Ἡ με βούλει νῦν, ἐπειδὴ περ οὐ πρότερον, σοὶ αἰτίῳ χρησάμενον, μετὰ σοῦ πρὸς ἐκεῖνον φοιτήσαι;

ΜΕΝ. Οὐδεμία κωλύμη, Διόφανες. Λέγοις γὰρ ἂν μοι παρακα-
15 λοῦντι σε.

ΔΙΟΦ. Ἴωμεν δὴ.

ΜΕΝ. Ἐπεσθον οὖν μοι, ὦ παῖδε, ἐς δ' ἂ τὸν νοῦν προσέχετον,

Codicum signa: P (Palatinus graecus 275). L (Laurentianus graecus Plut. 10, 25). Προλογίζει Διοφάνης om. P. β. γὰρ in mrg. L.

²) R e v i l l a A. P., Catálogo de los códices griegos de la biblioteca de el Ecsorial, Madrid, 1936, 271.

³) N o i r e t H. Lettres inédites de Michel Apostolis, Paris 1889, 5.

φέρειτον, μάλιστα δ' ἐς τὸ βιβλίον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τὸ ἀπορούμενον ἔ-
νεστιν. Εἶημεν γὰρ ἂν φέ | ροντες καιρὸν δε αὐτό, ἵνα καὶ οὕτως L 47v
20 Διοφάνης ὁ βέλτιστος τοῦ πόνου συνάραται· ἀκού | ω γὰρ αὐτὸν P183v
πλεῖστα εἰδότα Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος. Χωρῶμεν δὴ προη-
γοῦ.

ΔΙΟΦ. Οὐ μὰ τοὺς λόγους, οὐκ ἂν προηγησαίμην, Μενέξενε.

MEN. Οἶδα σοι χάριτας, ᾧ Διόφανες. Οἶμαι γὰρ σε ἀρετῇ χρῆ-
25 σθαι πολὺ πλεόν τῶν ἄλλων Κρητῶν, ὅτι ἄρχων ὢν ἰδιώ τῃ ὄντι
ὑπεκκεχωρήκεις τῶν δεξιῶν. Χαίροις, ᾧ Λαόνικε.

ΛΑΟΝ. Σφὼ χαίρειτον· ἐμοὶ δ' οὐκ ἔστι νοσοῦντι χαρά.

MEN. Ὅρθῶς, ᾧ μακάριε, λέγεις· νῶ δὲ νέω ὄντε, τῷ τε κόπω
τῆς ὁδοῦ καὶ ὀρθῶς τῇ σῆ ἔσφαλόμεθον.

30 ΛΑΟΝ. Καινὸν οὐδέν, ᾧ Μενέξενε. Ἀλλὰ τίς χρεία τῆδε ὑμῖν;

MEN. Σὲ ὄψεσθαι.

ΛΑΟΝ. Εὖ ἤκοιτον.

MEN. Ἀρ' οὖν, εἰ καὶ τι σε νῦν ἀποροῖμεν, ᾧ Λαόνικε βέλτιστε,
λέξαις ἂν ἠδέως ἡμῖν, εἴ τι δύναιο; Ὅρθῶ γὰρ σε οὐκ εὖ ἔχοντα.

35 ΛΑΟΝ. Οὐδεὶς φθόνος· λέγειτον· ἤδη γὰρ ἐκ νόσου ραΐσας ἐφίεμαι
λόγον, ὥσπερ τις λίχνος ἀγαθῶν τε καὶ ποικίλων τροφῶν. Ἀλλὰ
τί πρὸς θεοῦ ὑμῖν τὸ ζητούμενον;

MEN. Ὅτι πότερον, οἱ Ἰουδαῖοι καὶ Τεῦκροι καὶ εἴ τι ἄλλο τού-
τοις σύμφωνόν ἐστι γένος, θεὸν ἕνα δοξάζοντες μόνον ὀρθῶς δο-
40 ξάζουσιν ἢ τὸν αὐτὸν ἡμεῖς ὄντα τρία καὶ ἕν.

ΛΑΟΝ. Ἄξιον λόγου τὸ πρόβλημα, ᾧ Μενέξενε. Οὕτως δέ, ὃν ἀ-
κούω λόγων εὖ εἰδότα, Διοφάνη, πολὺ | πλεόν τῶν ἐν Γορτύνη, L 48
τοῦ δεόμενος ἦκε μετὰ σοῦ ἐνθαδί;

ΔΙΟΦ. Σοῦ τε ἔνεκα, ᾧ Λαόνικε, ὅπως φίλον ποιῶμαι καὶ τοῦ
45 προβλήματος τὴν λύσιν ἀκούσοιμι· πάλαι γὰρ καὶ αὐτὸς περὶ αὐ-
τοῦ ἠμφιλόγουν. Ἐπεὶ δὲ καθ' ὁδὸν βιβλίου τε τινος ἀκήκοα φυ-
λακὴν ἀπορίαν ἔχοντος καὶ ἐρόμενος τοῦ πέρι ἔμαθον, ἀσμενέστε-
ρον διὰ τοῦτο ἦκω ὡς σέ.

ΛΑΟΝ. Εὖγε, ᾧ Διόφανες. Τύχη πλεόν ἀγαθῇ τῇ σαυτοῦ· ἐμοὶ δ'
50 ἴσως οὐ μέλει τοσόνδε, πάλαι τε εἰδότι οἶον ὁ φίλος καὶ ἂ τὸν φί-
λον συνίστησιν. Ὅρα δ' οὖν ὅπως καὶ αὐτὸς τοιοῦτος φανείης πε-
ρὶ τε ἐμὲ καὶ τοὺς ἄλλους τῶν φίλων.

ΔΙΟΦ. Οὕτω δὴ ποιοῖμ' ἂν, Λαόνικε, εἰ μὴ μαίνοιμι. Ἀλλ' ἡμῖν
φράσον τὸ προβαλλόμε | νον, εἰ σοι φίλον. Ὅρθῶ γὰρ καὶ Μενέ- P184
55 ξενον τὸν καλὸν μάλα ἐρωτικῶς τὰ ὦτα πρὸς τὴν ἀπόκρισιν ὑπο-
τείνοντα.

ΛΑΟΝ. Θεὸν πάντα εἶναι τὰ γένη φησί, οὐκ ἀμφιγνοῦντα, καὶ

- ἄσοφα καὶ σοφά. Ἡ οὐχ οὕτως;
- ΔΙΟΦ. Πάνυ μὲν οὖν· πλὴν οἱ μὲν ἓνα μόνον, ἡμεῖς δὲ φαμεν τὸν
 60 αὐτὸν ὄντα τρία καὶ ἓν, τὴν οὐσίαν ἓν οἶμαι, τοῖς δὲ ἰδιώμασι
 τρία, ὃ δὴ προφέρουσι ἡμῖν ἓν ὀνειδεῖ.
 ΜΕΝ. Οὕτως ἔχει· τὰληθῆ λέγει, Λαόνικε.
 ΛΑΟΝ. Μὴ φροντίζετον· ἐγὼ γὰρ ἀποδείξω σφῶ πολὺ κρείττω δό-
 ξαν ἔχοντε | τουτωνί. L 48v
- 65 ΔΙΟΦ. Εἶθε, ὦ Λαόνικε. Τοῦτο γὰρ καὶ μάλα ἡμῖν ἀναγκαῖον.
 ΛΑΟΝ. Νῦν ἤδη λέγεις εἶναι, Διόφανες, τινὰ ἀριθμόν;
 ΔΙΟΦ. Ναί· ἓν, δύο, τρία.
 ΛΑΟΝ. Εὗγε· σὺ δέ, ὦ Μενέξενε, τί;
 ΜΕΝ. Οὕτωςί.
- 70 ΛΑΟΝ. Καλῶς λέγεται· πότερον οὖν, τὸ ἓν ἐστὶν ἀριθμὸς ἢ τὰ δύο
 ἢ τὰ τρία;
 ΔΙΟΦ. Τὰ τρία ἀκηκόαμεν, ὦ Λαόνικε, τέλειον ἀριθμόν.
 ΛΑΟΝ. Τῷ λόγῳ;
 ΔΙΟΦ. Οὐκ οἶδα. Οἶδας σύ, Μενέξενε;
- 75 ΜΕΝ. Οὐδ' αὐτός. Οὕτωςί δὲ ἡμῖν ἐρεῖ, Λαόνικος ὁ σοφός.
 ΛΑΟΝ. Ἄσμενος, ὦ Μενέξενε. Ὅτι τὸ ἓν οὐκ ἀριθμὸς, ἀλλὰ μέ-
 τρον ἀριθμοῦ περιτιοῦ τε καὶ ἀρτίου, ὥσπερ οὐδ' ἡ στιγμή σχῆμα
 ἐν γεωμέτραις, ἀλλὰ σημεῖον, οὗ μέρος οὐθέν· οὔτε μὴν ἢ δυάς,
 ὡς δείξομεν ἐφεξῆς, ἀλλ' ἀρχὴ τῶν ἀρτίων καὶ μέτρον, ὥσπερ οὐδ'
 80 ἢ γραμμὴ σχῆμα, ἀλλ' ἀρχὴ σχήματος. Λείπεται ἄρα τὰ τρία ἀριθ-
 μὸν τέλειον εἶναι καὶ μυστικόν, ὥσπερ καὶ τὸ τρίγωνον σχῆμα τέ-
 λειόν ἐστι καὶ τῆ τοῦ λόγου ὁμωνυμία συμμαρτυροῦν. Οὕτως οὖν
 οὐδ' ὁ θεὸς ἓν μόνον, ἀλλ' ἓν καὶ τρία.
 ΔΙΟΦ. Πῶς λέγεις; Οὐ συνίημι, ὦ Λαόνικε.
- 85 ΛΑΟΝ. Ἡ τῶν ἀμαθῶν ἤσθα καὶ ρεολόγων; Τὸν ἀληθῆ θεὸν φημι
 εἶναι τρία καὶ ἓν, ὅτι καὶ τὰ τρία τέλειος ἀριθμὸς· ἓν γὰρ τοῖς
 Τρισὶ τὸ ἓν καὶ τὰ δύο· τὸ δ' ἓν καθ' αὐτὸ οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς,
 ἀλλὰ μέτρον ὡς ἔφαμεν ἀριθμοῦ. Τούτῳ τῷ λόγῳ οὐδ' ὁ θεὸς τῶν
 Τεύκρων | θεὸς ἐστὶν· ἀτελής γάρ. L 49
- 90 ΔΙΟΦ. Ἀκριβῶς συνῆ | καὶ ὁ φῆς. Ἐχοι δ' ἂν τις ὁμῶς ἐναντίον Ρ184v
 εἰπεῖν.
 ΛΑΟΝ. Τὸ τί;
 ΔΙΟΦ. Ὅτι εἰ τὸν θεὸν τρία λέγοις καὶ ἓν, οὐκ ἂν εἶη κάλλιον λέ-
 γειν δυάδα; Ἐν γὰρ καὶ ἓν ἐξ ἴσων καὶ οὐκ ἐναντίων δυάδα ἀπο-
 95 τελεῖ.
 ΛΑΟΝ. Οὔμενον. Οὐ γὰρ ἢ δυάς ἀριθμὸς ἐστὶ τέλειος, ἀλλ' ἀρχὴ
 τῶν ἀρτίων ἀριθμῶν· ἐκ δύο γὰρ μονάδων ἀμερῶν καὶ διωρισμέ-

- νων γίνεται. Ἡ δ' ἀρχή, ἀτελής, οὐ τὸ ὅλον ἐστὶν ἔχουσα. Τὸ
 δ' ὅλον ἐστὶν ἔχων ὁ τρία ἀριθμὸς, περιλαμβάνων ἐν τῷ αὐτῷ τό
 100 τε μέτρον, τὴν τε ἀρχήν, τό τε περιττὸν καὶ τὸ ἄρτιον, ἃ δὴ οὐ
 φαίνεται ἔχων ὁ τῶν Τεύκρων θεὸς καὶ οὕτως οὐδὲ τέλειος.
 ΜΕΝ. Ἄριστά γε, ὦ Λαόνικε. Ἔχεις, ὦ Διόφανες, τί πλέον εἰπεῖν;
 ΔΙΟΦ. Καὶ μάλα γε δύσλυτον, ὅτι εἰ ὁ θεὸς τριάς ἐστι καὶ μονάς,
 τινὰ ἂν ἐναντιότητα δέχοιτο. Τὰ γὰρ τρία τῷ ἐνὶ ἐναντία. Ἐναν-
 105 τιότης δ' οὐκ ἂν εἴη ἐν τῷ θεῷ.
 ΜΕΝ. Οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ. Ἀκούεις, ὦ Λαόνικε, ἢ συλλέγεις; Πάνυ
 γὰρ σε ὀρῶ σύννου.
 ΛΑΟΝ. Ἡ οὐ δίκαιον; Πόρισμά τι γὰρ ἤκουσα Διοφάνην εἰπόντα,
 τὸν δαιμόνιον, δύσλυτον καὶ λῦσαι ἴσως ἐπιχειροῦ. Πῶς λέγεις, ὦ
 110 Διόφανες;
 ΔΙΟΦ. Οὕτωςί, ὦ Λαόνικε: τὰ ἀντικείμενα οὐ συνίσταται· τὰ δὲ
 τρία ἀντίκειται τῷ ἐνὶ· οὐκ ἄρα ὁ θεὸς ἐν καὶ τρία συνίσταται ὢν.
 ΛΑΟΝ. Ἀμαρτάνεις τὴν ἐλάσσω τῶν προτάσεων, ὦ | Διόφανες. L 49v
 Ἔοικας δ' εἶναι σοφιστής, οὐκ οἶδα πόθεν μαθῶν. Τὴν δὲ πρώ-
 115 την, ἀληθεύεις· σκοπῶμεν δὴ, ποσαχῶς τὰ ἀντικείμενα.
 ΔΙΟΦ. Τειραχῶς οἶμαι, ὦ Λαόνικε, εἴ τι μέμνημαι Ἀριστοτέλους
 τοῦ δαιμονίου.
 ΜΕΝ. Σύμφημι, ὦ Διόφανες. Σὺ δ', ὦ Λαόνικε, ξυγχωρεῖς μοι
 τῷ Μενεξένω τῷ σῶ τόδε φάναι;
 120 ΛΑΟΝ. Εἶπέ, εἴ τι μνῶο, Μενέξενε. Ἐγὼ γὰρ φίλω ἀκριβεῖ ὄντι
 καὶ ἀνδρὶ ἀγαθῷ οὐ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ θάκων ἂν ὑπεκσταίην
 καὶ δεξιῶν ἐν βαδίσει καὶ τοῦ ἄλλου δικαίου. Οὕτω τοι πέποιθα
 ἐπὶ Μενεξένω. Ὅρα δ' ὅπως ὀρθῶς εἴπης καὶ μὴ ἀμάρτης.
 ΜΑΝ. Ἀμέλει καλῶς, ὦ Λαόνικε. Σὺ δ', ὦ Διόφανες, ἄκουε· |
 125 πρῶτον οἶμαι ὅτι κατὰ γε ἀπόφασιν καὶ κατάφασιν, ἔπειτα καθ' P 185
 ἕξιν καὶ στέρησιν καὶ ὡς τὰ ἐναντία καὶ τὰ πρὸς τι ἢ ἄλλως τῷ
 Διοφάνει δοκεῖ;
 ΔΙΟΦ. Οὐκ ἄλλως, ἀλλ' ἢ σοι δοκεῖ, ὦ Μενέξενε.
 ΛΑΟΝ. Οὐκοῦν, ὦ Διόφανες, ἐγὼ σοι ὑπολαβὼν ὑπὲρ Μενεξένου
 130 ἀποκρινοῦμαι, εἴ τι μου καὶ προπετείας κατηγοροίης.
 ΔΙΟΦ. Τεθναίην ἂν κάλλιον ἢ σοι προπετείας μεμφοίμην φιλοσο-
 φοῦντι, Λαόνικε.
 ΛΑΟΝ. Ἔοικας ἄκουε δ' ὁμως· εἰ τὰ ἀντικείμενα, ὡς ἔφη Μενέ-
 ξενος, τετραχῶς λέγεται καὶ οὐ ξυνέθου, τῷ τῶν τεττάρων γε του-
 135 τωνὶ λέγεις εἶναι ὁμοια τὰ | τρία καὶ ἐν.
 ΔΙΟΦ. Τοῖς πρὸς τί;

116. Aristot., Categoriae X, 11b, 15.

123. εἴποις L.

- ΛΑΟΝ. Ἐξ ἀφειτηρίας ἠμβλωτες, ὦ Διόφανες. Πρὸς τι γὰρ εἶναι
 φαμέν, ὅσα ἄπερ ἔστιν ἐτέρων εἶναι λέγεται· τὰ δὲ τρία καὶ τὸ ἐν
 οὐ τὸν αὐτὸν ὄρον ἔχει· τὰ δὲ μὴ τὸν αὐτὸν ὄρον ἔχοντα, οὐ ταυτά·
- 140 Οὐκ ἄρα τοῖς πρὸς τι ἔοικε καὶ οὕτως οὐδὲν ἔστιν ἀντικείμενα.
 ΔΙΟΦ. Ἐχω μαθὼν· ἀλλὰ τοῖς ἐναντίοις;
 ΛΑΟΝ. Τὰ δ' ἐναντία οὐ φθείρει ἄλληλα;
 ΜΕΝ. Ἀληθες. Μὴ Διοφάνην ἐροῦ· πολλοῦ γὰρ οἶμαι ἐς διατρι-
 βὴν οὐ πεφοίτηκεν.
- 145 ΔΙΟΦ. Ἀλλ' οὐδὲ σύ, ὡς ἐγὼμαι.
 ΛΑΟΝ. Ἀφειτόν με νῦν. Τί ἔτι φῆς, ὦ Διόφανες; Ἄρ' οὖν τοῖς
 κατὰ ἕξιν καὶ στέρησιν;
 ΔΙΟΦ. Ναί.
 ΛΑΟΝ. Μαίνη. Τίς γὰρ στέρησις ἐν τριάδι; Ἐξίς μὲν δὴ ὅτι ἔστιν,
 150 ὁμολογῶ.
 ΜΕΝ. Προσκυνῶ σε, ὦ Λαόνικε, καὶ σώζοιό μοι.
 ΛΑΟΝ. Μή, τὸν θεόν, μὴ ἐμέ· ἀλλ' εἶπε τὸ λειπόμενον, ὦ Διόφα-
 νες· οὐτίσι γάρ με ὁ Μενέξενος ἐκτρέπεται τῆς ὁδοῦ.
 ΔΙΟΦ. Δίκαιον· φοιτητῆς γὰρ σοὶ καὶ φίλος ἐκ παλαιοῦ.
- 155 ΛΑΟΝ. Οὕτως ἔχει. Σὺ δ' εἶπέ μοι: ἔοικεν ἢ τριάς τῇ καταφάσει
 καὶ ἀποφάσει;
 ΔΙΟΦ. Πῶς γὰρ οὐ;
 ΛΑΟΝ. Τὴν θεράπαιναν, ὦ Διόφανες, εἴληφας ἀντὶ τῆς δεσποίνης.
 Τί γὰρ ταῦτα δύναται πρὸς τὸ ἐν καὶ τὰ τρία ἢ τί κοινὸν ἀμφοῖν;
 160 οὔτε γὰρ ἢ μονὰς καταφάσκει καὶ ἢ τριάς ἀποφάσκει | καὶ τί ἀνά-L 50v
 παλιν ἄπεστιν, | ἐπεὶ συνῆπται ἀλλήλοις καὶ συμπεφώνηται καὶ P185v
 συνήνεται.
 ΔΙΟΦ. Καὶ μὴν ἔσχισται καὶ κεχώρισται, ὦ Λαόνικε.
 ΛΑΟΝ. Οὐδὲν τι ξένον, ὦ Διόφανες. Πολλὰ γὰρ ἔστιν ἃ ἐν ὄντα
 165 ἔσχισταί τε καὶ ἦνται. Ἐροῦ τούτων πέρι Μενέξενον καὶ τοὺς ἄλ-
 λους. Ἐγὼ δ' οὐκ ἔρρωμαι τόσον, ὅσον εἰπεῖν ἐθέλω· πλὴν οὐκ
 ἂν ξυνθεῖο, ὅτι ἐνοῦται;
 ΔΙΟΦ. Ναί.
 ΛΑΟΝ. Τῶ, τρόπῳ;
- 170 ΔΙΟΦ. Ὑπερφνεῖ.
 ΛΑΟΝ. Εὖ λέγεις· τούτῳ καὶ διώρισται.
 ΔΙΟΦ. Πῶς;
 ΛΑΟΝ. Ἀριστά γε. Διώρισται μὲν γὰρ τὰς ὑποστάσεις, εἴτ' οὖν
 πρόσωπα ἦτοι ἰδιώματα, ὥσπερ δὴ φαμέν, τὰ τρία καὶ τὸ ἐν. Πολ-
 175 λὰ γὰρ ἔστιν ἐν ὄντα ἃ ἔσχισταί τε καὶ ἦνται.
 ΔΙΟΦ. Οὐδὲν τι τούτων οἶδα πῶς λέγεις.

ΛΑΟΝ. Τὸν ἥλιον, τὸν πεπυρακτωμένον σίδηρον, τὸν ἐν ἀνθρώπων νοῦν καὶ λόγον καὶ πνεῦμα, πολλά γ' ἕτερα.

ΔΙΟΦ. Ἐπίσημα, ὦ Λαόνικε, ἤτιημαι, ὦ Μενέξενε, οὐκ ἔχω τι
180 ἄν εἴποιμι. Ἐπιέναι βούλομαι ἔρωσθον ἄπειμι.

ΛΑΟΝ. Ἐπιθι χαίρων, Διόφανες ἔσο δ' οὖν καὶ ἡμῶν μεμνημένος.

ΔΙΟΦ. Θάνοιμ' ἄν ἀδίκως ἢ σου λαθοίμην, Λαόνικε. Αὐθις χαίρειτον.

Αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ βεβαίως τὸ πόνημα τοῦ Μιχαὴλ Ἐποστόλη δὲν παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Κατὰ μὲν τὸ περιεχόμενον πρόκειται περὶ συνήθους εἰς τὴν Βυζαντινὴν γραμματείαν κριτικῆς τῆς Μουσουλμανικῆς καὶ Ἰουδαϊκῆς θρησκείας ὑπὸ Χριστιανοῦ, κατὰ δὲ τὴν μορφήν περὶ συνήθους ἐπίσης εἰς τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Ἐναγερνήσεως διαλόγου. Ἐνδιαφέρον ὅμως ὁ «Μενέξενος» ἔχει λόγῳ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὴν Κρήτην, ὡς ἐν ἐπὶ πλέον κείμενον ἀπὸ τὴν περίοδον ἐκείνην τῆς ἱστορίας τῆς νήσου, ἢ ὅποια ἀρχίσασα εὐθὺς ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου ὠλοκληρώθη εἰς τὸ μέγα οἰκοδόμημα τοῦ Κρητικοῦ πολιτισμοῦ τοῦ τέλους τοῦ 16. καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17. αἰῶνος διὰ τῆς ἐντατικῆς καλλιέργειας τῆς ἀνθρωπιστικῆς καὶ χριστιανικῆς γραμματείας.

Ἡ εἰδικωτέρα σχέσηις τοῦ «Μενέξενου» πρὸς τὴν Κρήτην εἶναι πολλαπλή: Ὁ διάλογος ἐγράφη εἰς τὴν Κρήτην, τόπος εἰς τὸν ὅποιον ὑποτίθεται ὅτι γίνεται ἡ συζήτησις εἶναι ἡ Γορτύνη, δύο δὲ ἐκ τῶν τριῶν συζητητῶν εἶναι Κρητες, τοῦ τρίτου ἐγκατασταθέντος ἐκεῖ ἔπειτα ἀπὸ τὴν πτώσιν τοῦ Βυζαντίου. Εἰς Κυδωνιάτης, ὁ Μενέξενος, ἔρχεται ἔφιππος ἀπὸ τὴν Κυδωνίαν εἰς τὴν Γορτύνην διὰ νὰ συναντήσῃ ἐκεῖ τὸν Λαόνικον, φίλον του, ἐκ Βυζαντίου, καὶ νὰ συζητήσῃ μαζί του ἕνα πρόβλημα πού τὸν ἀπασχολεῖ. Εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως συναντᾶται μὲ τὸν Διοφάνην, ὁ ὅποιος μολονότι εἶναι Γορτύνιος δὲν ἔχει γνωρισθῆ μέχρι τοῦδε μετὰ τοῦ Λαονίκου· οὕτω μεταβαίνουν ἀμφότεροι, συνοδευόμενοι ὑπὸ δύο ὑπηρετῶν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λαονίκου, ἀναρρωνύοντος ἀπὸ ἀσθένειαν καὶ συζητοῦν μαζί του περὶ Τριάδος καὶ μονοθεϊσμοῦ. Ἐκ τῶν τριῶν συνομιλητῶν ὁ Λαόνικος ἐγκατεστάθη εἰς Κρήτην «ἐκ Θεσσαλίας» μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος («Βυζάντιος, «δορυάλωτος»), εἶναι δὲ γνωστὸς διὰ τὴν εὐρύτητα τῆς παιδείας του («ἀκούω γὰρ ὄντα τὸν ἄνδρα σοφόν, οὐ μίαν τὴν ἐπιστήμην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἦν φασιν ἐγκύκλιον οἱ σοφοί»), ὁ Διοφάνης ἀνήκει εἰς εὐγενῆ Κρητικὴν οἰκογένειαν («ἀρχῶν ὄν»), ὁ δὲ Μενέξενος εἶναι προφανῶς νεώτερος καὶ τῶν δύο ἄλλων, μαθητῆς καὶ φίλος τοῦ Λαονίκου («φοιτητῆς καὶ φίλος ἐκ παλαιοῦ»). Ὁ ἀναγνώστης τοῦ μικροῦ αὐτοῦ διαλόγου θὰ εὐχαριστηθῆ περισσότερο ἴσως τὸ κείμενον, ἂν τοποθετήσῃ τοὺς τρεῖς συνομιλητὰς εἰς τὸ πλαίσιον εἰς τὸ ὅποιον

τοὺς τοποθετεῖ ὁ συγγραφεύς, καθισμένους κάτω ἀπὸ ἓνα πλάτανον τῆς Γορτύνης, μὲ τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Τίτου εἰς τὸ βάθος—καὶ ἂν ἀκόμη ἐνθυμηθῆ ὅτι οἱ «Νόμοι» τοῦ Πλάτωνος, τοὺς ὁποίους ἀσφαλῶς ἐνεθυμήθη γράφων τὸν «Μενέξενον» ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης, εἶναι διάλογος μεταξὺ τριῶν προσώπων ἐν ὄρα πορείας ἀπὸ τὴν Κνωσὸν εἰς τὸ ἄντρον τοῦ Διός.

Εἶναι εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ λογοτεχνικοῦ εἴδους τῶν διαλόγων κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ Βυζαντίου, νὰ ὑπονοοῦνται πρόσωπα πραγματικὰ ὑπὸ ψευδώνυμα. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς αὐτῆς τὴν ὁποίαν δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι δὲν ἠκολούθησεν ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης, ὑπὸ τὰ ὀνόματα τῶν Λαονίκου, Μενεξένου καὶ Διοφάνους δέον νὰ ἀναζητηθῶσιν πρόσωπα γνωστὰ εἰς τὸν Μιχαὴλ Ἀποστόλην κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς συγγραφῆς τοῦ «Μενεξένου». Ὅτι ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Λαονίκου ἐννοεῖται ὁ ἴδιος ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, διότι τὰ χαρακτηριστικὰ συμπίπτουν ἐπακριβῶς: ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης ἦτο «*Βυζάντιος*», ἐγκατεστάθη εἰς Γορτύνην μετὰ τὴν πτώσιν τῆς πατρίδος του, ἐνδιαφέρετο ἰδιαιτέρως διὰ θεολογικὰ ζητήματα, συνήθιζε νὰ αὐτοχαρακτηρίζεται ὡς «δορυάλωτος»⁴, ἐννοῶν οὕτω προφανῶς τὴν αἰχμαλωσίαν του ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Τὸ ὅτι ἔφθασεν εἰς Κρήτην «ἐκ Θετταλίας», εἶναι νέον βιογραφικὸν στοιχεῖον: συνήθως μέχρι τοῦδε ἐπιστεύετο ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπελευθέρωσίν του μετέβη πρῶτον εἰς Ἰταλίαν καὶ κατόπιν εἰς Κρήτην⁵. Προφανῶς ὅμως ἡ πορεία του, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ νέου αὐτοῦ στοιχείου περὶ «Θετταλίας», δηλαδή περὶ Θεσσαλονίκης⁶, δέον νὰ εἶναι ἐκ Κων) πόλεως εἰς Θεσσαλονίκην, Κρήτην, Ἰταλίαν καὶ πάλιν ἔπειτα Κρήτην.

Ὑπὸ τὰ δύο ἄλλα ὀνόματα, τοῦ ἐκ Κυδωνίας Μενεξένου καὶ τοῦ ἐκ Γορτύνης Διοφάνους δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω ποῖα πρόσωπα ἐννοοῦνται, διότι οἱ ἐντὸς τοῦ κειμένου χαρακτηρισμοὶ εἶναι ἀόριστοι. Καὶ εἰς τὰς δύο αὐτὰς πόλεις ὁ Μιχαὴλ Ἀποστόλης εἶχε πολλοὺς καὶ ἐκλεκτοὺς φίλους, δὲν εἶναι δέ, νομίζω, δυνατόν, νὰ προσδιορισθῆ εἰς ποίους εἰδικῶς ἀναφέρεται ἐδῶ. Τοῦτο ὅμως δὲν ἔχει ἴσως καὶ μεγάλην σημασίαν: τὸ βασικὸν εἶναι ὅτι ὁ «Μενέξενος» ἀποτελεῖ ἐν ἐπιπλέον μνημεῖον τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἣ ὁποία ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται ἐν Κρήτῃ εὐθὺς ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως ἐν τῇ νήσῳ φυγάδων διανοουμένων.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

⁴) Vogel - Gardthausen, Die griechischen Schreiber des Mittelalters und der Renaissance, Leipzig, 1909, 305, 2.

⁵) Πρβλ. βιογραφίαν του εἰς Noiret, ἐνθ. ἀν. 18—28.

⁶) Κυριακίδου Στ., Βυζαντιναὶ μελέται, Θεσσαλονίκη, 1939, 471 κ. ἑ.